

SDÜ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ULUSLAR ARASI BEKTAŞİLİK VE
ALEVİLİK SEMPOZYUMU I

BİLDİRİLER VE MÜZAKERELER

THE 1ST INTERNATIONAL SYMPOSIUM on

BEKTASHISM and ALEVISM

28-30 EYLÜL/SEPTEMBER 2005

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	143394
Tas. No:	297.62 ULU.B

ISPARTA

SDÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 20
BİLİMSEL TOPLANTILAR SERİSİ: 7

Yayına Hazırlayan
Sempozyum Düzenleme Kurulu

Çözümleme

Sadettin Özdemir- Yusuf Açikel- Ramazan Uçar- Nevin Karabela- Haluk Songür- Nuri Tuğlu
Aynur Erginekin- M.Sadık Akdemir- Nejdet Durak- Sevim Özdemir- Adem Efe-
Ali Bulut- H.Tevfik Marulcu-Kamile Ünlüsoy-Hülya Altunya-
Ünal Yerlikaya- Mustafa İlboğa- B.Bengü Tortuk- Kevser Çelik- Hatice Mesci

İngilizce ve Arnavutça Çeviri

İ.Hakkı Göksoy-Adnan Koşum-Bilal Gökır-Bilal Sambur-İ.Latif Hacinebioğlu- Kamile Ünlüsoy-
Rudina Diko-Adnan Matkaya

Haritalar

Kadir Temurçin

Kapak

Nejdet Durak

ISBN 975-7929-87-5

Birinci Baskı

Kasım 2005 İSPARTA

Yazılann sorumluluğu yazarlarına aittir; kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir

İsteme Adresi: SDÜ İlahiyat Fakültesi İSPARTA

Tel: 0 246 211 38 81 Faks: 0 246 237 10 58

Baskı: Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi

Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd.Şti.

Kutlubey Mah.1004 Sokak Nu:15 / B İSPARTA

Tel: 0 246 233 03 74&75 Faks: 0 246 233 03 76

e - mail : fakultekitavebi@yahoo.com.tr

ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DİNİN TEMEL KAYNAKLARINDAN KUR'ÂN VE SÜNNETE BAKIŞI*

Ahmet YILDIRIM**

Her kültür bir yönüyle kendi kutsal kitabı ve onun etrafında şekillenmiştir. Hıristiyan kültürünün temelinde Kitâb-ı Mukaddes olduğu gibi, İslâm kültürünün temelinde de Kur'ân-ı Kerim ve onun yorumu ve açıklaması olan sünnet/hadis vardır. Kendisini İslâm kültürü olarak tanımlayan bir kültürün Kur'ân ve hadisten bağımsız hareket etmesi ve kayıtsız kalması düşünülemez. Bu durum Alevî-Bektaşilik için de geçerlidir. Alevî-Bektaşî kültürü dikkatlice incelendiğinde bu kültürü oluşturan esasların önemli bir kısmının Kur'ân-ı Kerim ve hadislere dayandığı görülecektir. Bütün Müslümanlar gibi Alevî-Bektaşiler de Kur'ân-ı Kerim'i kutsal kitap ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul ve tasdik ederler. Mevcut Alevî-Bektaşî metinlerinden bunu kolayca tespit etmek mümkündür. Ancak Alevî-Bektaşilerin Kur'ân ve hadisi kabul ve yaklaşımlarının farklı olduğu bilinmektedir. İşte bizlere düşen bu kültür mirasının dini kaynaklara bakışını olduğu gibi ortaya koymaktır. Bu bağlamda tebliğde;

1. Alevî-Bektaşilerin Kur'ân-ı Kerim hakkındaki görüşleri ve yaklaşımları, Kur'ân'ı tevîl ve yorum anlayışları, farıllık ve benzerlikleri;

2. Alevî-Bektaşilerin Hz. Peygamber telakkileri ve sünnet anlayışları, kendi literatürlerinde dayanak olarak kullandıkları hadislerle ilgili tespitlere yer verilecektir.

Kur'ân Anlayışları

Konuya vahiy ve ilâhî kitap noktasından baktığımızda, Alevîlik-Bektaşiliğin klasik kaynaklarından *Buyruk*a göre "vahiy" gerçeğinin kabulü ve daha önemlisi dinin kaynağının vahiyyle irtibatlandırılması dikkat çekicidir. *Buyruk*'ta vahiy kelimesi bir defa geçmekte, Pîrin önem ve özelliklerinin sayıldığı başlık içerisinde "Hz. Adem'den Hatemi Enbiyaya (Hz. Muhammed'e) gelinceye kadar mezhep, yol ve erkan yok idi. Muhammed Mustafa ve Aliyyel Murtaza Hazretleri geldi. Yeşil hatla vahiy geldi"¹ ifadelerine yer verilmekte, dinin de böylece ortaya çıktığı nakledilmektedir.²

Yaratıcının konuşan ve mesaj ileten yönüne zaman zaman dikkat çeken *Buyruk* vahiy gerçeğini kabul ettikten sonra vahyin tezahürü olarak Allah'ın insanlara kitap gönderdiği vakiasını da açıkca dile getirir. *Buyruğun* yirminci başlığında,

"Ulu Tanrı kitap gönderdi. Şeytanın yolunu, doğru yolu açık-seçik gösterdi: Ey kullanm! Şeytana uymayın. O sizin düşmanınızdır. Ben size doğru yolu da eğri yolu da bildirdim"

buyurdu³, denilmektedir. Bu ifadede isim ve sayılarına işaret edilmeksizin Tanrı'nın kitaplar gönderdiği net bir biçimde ifade olunmaktadır.⁴ "Yeryüzüne, insan oğullarına doğru yolu

* Tebliği okuyup çok değerli tenkit ve katkılarda bulunan Prof.Dr. M. Saffet Sankaya ve Prof. Dr. Sönmez Kuttu'ya teşekkür ederim.

** Yard.Doç.Dr. SDÜ İlahiyat Fakültesi, Isparta/TÜRKİYE

¹ Buyruk, haz. Sefer Aytekin, s. 14.

² İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına göre Alevîlik*, İstanbul, 2004, s. 49.

³ Buyruk, s. 95.

⁴ İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına göre Alevîlik*, s. 49.

göstermek için dört kutsal kitap inmiştir. Bunlar Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an'dır.⁵ Ayrıca "Tann'ın ne kadar sını varsa, indirdiği dört kitapta bildirildiği" belirtilir.⁶

Alevilik-Bektaşiliğin klasik kaynaklarından *Buyruk'a* göre Kur'an, Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e nazil olmuş, içinde her ne bildirilmişse iman edilmesi gereken bir kitaptır. *Buyruk'ta* bu husus şöyle açıklanmaktadır:

Ve dahi İncil İsâ'ya, Tevrat Musa'ya, Zebur Davud'a, Kur'an Muhammed aleyhisselama nazil olmuştur. (...) İman şuna derler ki, Cebrâil aleyhisselam Hak celle ve alâ hazretlerinin indinden Sultan-ı Enbiya Efendimize getirdiği hazret-i Kur'an içinde her ne emir olundu ise ona iman etmek. (...) İşte iman budur.⁷

Kur'an, "Cebrail vasıtası ile bildirilmiş, Hz. Muhammed'in ağzından çıkarak yazılan Allah Kelamı⁸ veya "Hz. Muhammed'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin onun sezgisel aklı tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması"⁹ şeklinde de tanımlanmaktadır

Muhtemelen Şîî birisi olarak bilinen S. Hüseyin b. Gaybî, Alevî ve Bektaşîler arasında yaygın biçimde okunan *Şerhu Hutbeti'l-Beyân* adlı eserinde Kur'an'la ilgili yer verdiği şu bilgiler onların Kur'an'dan ne anladıklarını ortaya koymasından önemlidir:

Bütün Kur'an'ın sureleri yüz on dört suredir. Ve ayetlerinin 'adedi, altı bin altı yüz altmış altı ayettir. Kelimelerin 'adedi yetmiş bin dahi üç yüz seksen dokuz kelimedir. Bütün harflerinin adedi üç yüz yirmi bir bin beş yüz seksen beş harftir. Bu altı bin altı yüz altmış altı ayet-i Kur'an'ın iki yüz ayeti zekat, yüz ayet sadaka, on dört ayet hayz, elli ayet nikah, bin ayet ticaret, bir ayet 'itk (köle azat etme) hakkında inmiştir. Bin yediyüz ayeti kıssalarla, önceki ümmetlerin peygamberleriyle olan maceraları ve mutî olmayanlara gelen 'azâbları ve Ya'kub (a.s) ve Yûsuf (a.s) ve kardeşleri arasında geçen kıssalarla ve peygamberleri tanıma ve bilmeye ilgilidir. Üç yüz yetmiş beş ayet kıyametin saati, alameti, sura üfleme, kıyamet ahvali ve hesap, azap ve cennet ve cehennemın vasıflarıyla alakalıdır. Geri kalan ayetler ashâp hakkında ve ehli beyt hakkında gelen menâkıb, ve nâsih ve mensûhdur. Her ki Kur'an bildi cemî' nesneye 'ilm-i muhîf oldı.¹⁰

Kur'an'la ilgili tanımlayıcı ve tanıttıcı bu bilgilerden sonra Alevî-Bektaşî eserlerinde Kur'an-ı Kerim konusunda ifade edilen görüşleri; "Mahiyeti ve Kutsallığı", "Mevcut Kur'an'ın Güvenilirliği", "İnanç, Adab-Erkan ve Ahlâk Açısından Kaynak ve Referans Değeri" ile "Anlam ve Yorumu" şeklinde dört ana başlıkta toplamak mümkündür.¹¹

a) Kur'an-ı Kerim'in Mahiyeti ve Kutsallığı

Alevî-Bektaşîlikte; "Hz. Muhammed'e inen kutsal kitaptır"¹² Kur'an-ı Kerim, kutsal olduğu gibi¹³ vahy'in sonuncusu¹⁴ ve Hz. Peygamber'in mucizesidir.¹⁵

⁵ Buyruk, haz. Sefer Aytekin, s. 111.

⁶ Buyruk, haz. Sefer Aytekin, s. 111.

⁷ *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, haz. Adil Ali Atalay, Can Yay. İstanbul, 1993, s. 12.

⁸ Ali Ağa Varlık, *Hanedan-ı Ehl-i Beyt Neden Hor Görüldü?*, Can Yay., İstanbul 1993, s. 101.

⁹ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, Ant Yayınları, İstanbul 1993, s. s. 219;

¹⁰ S. Hüseyin Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân*, 7b, 8a

¹¹ Bkz. Şaban Çiftçi, *Günümüz Alevî Bektaşî Kültüründe Hadis*, Isparta 2005, s. 16-26. (yayımlanmamış doktora tezi)

¹² Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, s. 219. Alevî-Bektaşî kaynaklarında "Kur'an Allah'ın kelamıdır. Mahluk değildir. Kim mahluk olduğunu söylerse Allah'ı inkar etmiş olur" rivayetinin yer alması dikkat çekicidir. Bkz. Ahmed Rif'at, *Mir'at*, s.136; Feriştah zâde, *Câvidannâme*, s. 23

¹³ Bkz. Reha Çamuroğlu, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, Ant Yay., İstanbul 1994, s. 116; İsmail Onarlı, *Kerbela Zalimin Zülmüne Başkaldırı Destanıdır (Faik Bulut'a Yanıt)*, s. 194.

¹⁴ İsmail Onarlı, *"Kerbela" (Faik Bulut'a Yanıt)*, s. 194.

Buradaki kutsallık, oldukça belirsiz bir kutsallıktır. Bu bağlamda analogik bir yaklaşımla denilebilir ki, Kur'an'ın Aleviler nezdindeki kutsallığı, Sünnilerin Tevrat, Zebur ve İncil'e ilişkin kutsallık telakkileriyle hemen hemen aynıdır. (...) Alevilik de Kur'an'a teorik -belki 'retorik' demek daha doğru olur- düzeyde bir kutsallık yüklenir. (...) Bununla birlikte Kur'an'ın Alevî gelenekte ritüelistik kutsallığına da bulunmaktadır. Bu kutsallık, Kur'an'ın muayyen zaman ve mekânlarda okunması şeklinde tezahür eder. Nitekim günümüzde Anadolu'nun muhtelif yörelerinde yaşayan kimi Alevilerce, kutsal gün ve gecelerin ihyasında, cem ayinlerinde vefat etmek üzere olan kimsenin başucunda, taziyede, yani vefat eden kimsenin yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günlerinde Kur'an'dan pasajlar okunur. Ne varki, buradaki okuma, tıpkı Sünni gelenekte olduğu gibi- sadece teberrüken tilâvet etmekten öte bir anlam ifade etmemektedir.¹⁶ Alevilere göre, Kur'an mukaddestir. Ancak Şia'nın etkisinde kalan bazı Aleviler Kur'an'ın muharref olduğunu ileri sürerler. Bunlara göre Kur'an'ı tahrif etme cürmünün sahibi ise Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Benî Ümeyye'dir. Fakat bu iddiayı ispat edecek argümanları yoktur.¹⁷

b) Mevcut Kur'an'ın Güvenilirliği

Alevî-Bektaşîliğin klasik kaynaklarında Kur'an, Allah kelâmı olmasından dolayı kutsallığından bahsedilerek tazim edilir ve şek şüphe olmadığı belirtilir.¹⁸ Günümüzde bazı Aleviler klasik kaynakların aksini, yani Kur'an'ın tahrifini iddia ederler. Bir kısmında bilgi eksikliğinin hemen farkedildiği bu iddiaları şöyle özetlemek mümkündür;

Kur'an Hz. Osman zamanında yazıya geçirilmiştir. Elde bulunan tek yazılı kaynağa Ali ve taraflarının kabul etmediği, Ömer'in kızı Hafsa'daki Kur'an'dır. Diğer bölümler ise hafızlardan derlenen âyetlerdir. Ali ve tarafları ise Kur'an'ı kabul etmemiş, kendileri yeniden toparlayıp yazıya geçirmişlerdir. Ancak bu Kur'an sonraları ortalarda görülenmiştir. Ali taraftarları tarihin her döneminde gerçek Kur'an'ın kendilerinde olduğunu söyledilerse de bu Kur'an hiçbir zaman bulunamamıştır.¹⁹ Kur'an'da Hz. Ali ile ilgili çok sayıda ayet varken Hz. Ali'nin vefatından sonra Muaviye tarafından ve daha sonraki düzenlemeler sırasında bunlar yok edilmiştir.²⁰ Kur'an'da 6666 ayet bulunması gerekirken²¹ şimdi 432 ayet eksiktir. İddiaya göre, bu ayetlerin çoğu; Hz. Ali ve ailesi ile ilgilidir.²² "Sûretü'l-Vilâyet" Hz. Ebubekir, "Sûretü'n-Nübüvvet" de Hz. Osman tarafından Kur'an'dan çıkartılmıştır.²³ Yine, Osman nüshasında sureler karma karışık bir hale getirilmiş, iniş sırası dikkate alınmamış,²⁴ Alak suresi ilk ayetler olması gerekirken 96. sıraya konmuş, Mâide sûresi üçüncü ayet, son ayet olması gerekirken beşinci sûrede yer almış, Mekki ve Medeni ayetler birbirine karışmış, bazı ayetler farklı sûrelerde tekrar edilmiş, bazı sûrelerin ayet sayıları da değiştirilmiştir.²⁵ Dolayısıyla,

¹⁵ Haydar Kaya, *Alevî-Bektaşî Erkânı, Evrâd'ı Ve Edebiyatı*, Engin Yay, İstanbul 1993, s. 25.

¹⁶ Bkz. Mustafa Öztürk, "Alevilerin Kur'an Tasavvuru Üzerine", s. 58-59.

¹⁷ Bkz. Mustafa Öztürk, "Alevilerin Kur'an Tasavvuru Üzerine", s. 58-59.

¹⁸ "benem Kitâb-ı Kur'an ki, ânin içinde hiç şek ve güman yoktur". S. Hüseyin Gaybî, *Şerhu Hutbetü'l-Beyân*, vr. 34a.

¹⁹ Gülağ Öz., *İslâmîyet Türkler Alevîlik Bin dört yüz Yıllık Muhalefet*, Ay yıldız Yay. Ankara, 1995, s. 33-34.

²⁰ İlhan Cem Erseven, "Hangi Ali?", (Alisiz Alevîlik Olur Mu? (Ortak Kitap) Ali Aktas - Hüseyin, Bal-Nasuh Barın-İlhan Cem Erseven-Sadık Göksu-Burhan Kocadag-Murat Küçük-İsmail Onarlı-Baki Öz-Cemal Şener-Ali Yaman-Rıza Zelyut, Ant Yay. İstanbul 1998, s. 45.

²¹ Hasan Şevin, *2000 Yılında Ehl-i Beyt Gerçeği Ve Alevîlik*, Can Yay, İstanbul, 2003, s. 115.; Haydar Kaya, *Alevî Bektaşî*, s. 244; Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, s. 135; İlhan Cem Erseven "Hangi Ali?", s. 45.

²² Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, s. 135; İlhan Cem Erseven, "Hangi Ali?", 45.

²³ Halil Öztoprak, *Kur'an'da Hikmet ve İncilde Hakikat*, Can Yay. İst. 1990, s. 128.

²⁴ Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, s. 135.

²⁵ Haydar Kaya, *Alevî Bektaşî*, s. 244-245.

Hz. Muhammed'den sonra Hz. Alî'nin dışlanarak, Kur'ân'ı kendilerine göre yazdılar, bugün, okunan Kur'ân peygamberin Kitabı, Allah'ın emri, Peygamber'e aittir denilmesi yanlıştır.²⁶

şeklindeki bazı ifadelerin ise daha keskin ve mevcut Kur'ân'ı nazar-ı itibara almayan bir çağırışa sahip olduğu gözlenirse de, bu görüşlerin günümüz Alevilik-Bektaşiliğinin ortak kanaatî olduğunu söylemek mümkün değildir.²⁷

Kur'ân-ı Kerim ile, özellikle tahrife ilgili görüşler kimi zaman çelişkiler de barındırmaktadır. Nitekim, bir taraftan bazı ayetlerin yok edildiği, 6666 ayet olması gerekirken eksik olduğu ifade edilirken,²⁸ diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim'in, Yüce Allah'ın koruması altında olduğunu, bunun "Zikri/Kur'ân'ı biz indirdik. Onu koruyacak olan da biziz"²⁹ ayetiyle ifade edildiğini, bu kutsal kitap hakkında yapılan dedikoduların etkili olamayacağını, ona batılın yaklaşamayacağını, Müslümanlar ne kadar bölünürse bölünsün Kur'ân'ın her yerde aynı varlığını koruyacağını, Aleviler hakkında Kur'ân'ın tahrifine yönelik ithamların haksız olduğunu dile getiren eserler de bulunmaktadır.³⁰ Bunlara ilaveten Alevilik-Bektaşiliğin klasik kaynaklarından *Buyruk*'ta Kur'ân'ın eksik olduğu ya da değiştirildiğine dair en küçük kayda rastlanmamaktadır.

Sonuç itibarıyla, "Kur'ân'ın tahrifiyle ilgili iddiaların hiçbir mesnedi yoktur. Kaldı ki, bu iddialar, yazılı belgesi bulunmayan, sadece ağızlarda dolaşan söylentilerden ibaretir" şeklindeki ifadelerle bazı Alevî dedeleri tarafından da reddedilmiştir. Ayrıca bütün bu iddialara rağmen, mevcut Kur'ân metnine alternatif metin üretmek, hiçbir zaman mümkün olmamıştır.³¹

c) İnanç, Adab-Erkan ve Ahlâk Açısından Kur'ân-ı Kerim'in Kaynak ve Referans Değeri

Gerek klasik ve gerek Alevî-Bektâşi eserlerinde Kur'ân-ı Kerim'den saygı ifadeleri ile söz edilmekte, inanç, ibadet-erkân ve ahlaka ilişkin görüşlerin temellendirilmesinde sık sık Kur'ân ayetlerine başvurulmaktadır.

Alevî-Bektaşilikte inancın kaynağı da Kur'ân görülür, çeşitli ayetlerle inanca ilişkin hükümler delillendirilir. Söz gelimi, İslâm'ın temel şartları olan; Tevhid'in, Adalet'in, Nübüvvet'in, Meâd'in ve³² İmamet'in kaynağı³³ Kur'ân-ı Kerim'dir. Takıyyenin cevazı,³⁴ İslâm Din'i'nin temelinin, Ehl-i Bey'ti sevmek olduğu,³⁵ Alevî felsefesinin temelinde insanın yer alışı³⁶ çeşitli ayetlere dayandırılır. Yine günümüz Alevî-Bektâşi eserlerine göre; Tevellâ'nın³⁷ ve Teberra'nın³⁸ kaynağı, Kur'ân-ı Kerim'dir. Ayrıca, Kur'ân ayetlerinin Alevî-Bektâşi nefeslerinde de kullanıldığı, bunun laubalilik olarak algılanmaması gerektiği ifade edilmiştir.³⁹

Günümüz Alevî-Bektâşi eserlerinde, Alevî-Bektaşiliğin ibadet ve uygulamalarda Kur'ân'daki emirlere dayandığı⁴⁰ ayinlerde, nikah törenlerinde, ölümle ilgili toplantılarda o işlerle

²⁶ Hüseyin Gazi Metin (Dede), *Alevilikte Cem*, Uyum Yay, II. Bsk, Ankara, 1997, s. 35-36.

²⁷ Günümüz Bektaşilerinin Kur'ân-ı Kerim'e bakış açısını gösteren röportajlar için ayrıca bkz. Günümüzde Alevilik-Bektaşilik, DİB. Yay.; Dünden Bugüne Tercüman 23-30 Temmuz 2004.

²⁸ Hasan Sevin, *Alevilik*, s. 115.

²⁹ Hicr 15/9.

³⁰ Hasan Sevin, *Alevilik*, s. 330-331.

³¹ Bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, "Alevilerin Kur'ân Tasavvuru Üzerine", s. 58-59.

³² Haydar Kaya, *Alevî-Bektâşi*, s. 63-64.

³³ Bkz. Haydar Kaya, *Alevî-Bektâşi*, s. 68-69; Enbiyâ 21/73, Furkân 25/74, Bakara 2/124.

³⁴ Bkz. Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 50.

³⁵ Bkz. Raşit Tanrıkuş, *Ademi Fark Eden Allah'ı Bilir*, Güven Matbaası, Ankara, 1989, s. 16-17; Ali Ağâ Varlık, *İslâmiyetin Özü ve Alevilik-Bektaşilik*, Can Yay, İstanbul, 2000, s. 38.

³⁶ Bkz. Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 53-54. Ayrıca bkz. Bakara 2/30, 32, 33, 34; Araf 7/71, 72, 73, 74; Kaf 50/16.

³⁷ Bkz. Haydar Kaya, *Alevî Bektâşi*, s. 168-171. Ayrıca bkz. Mümtühine 60/12; Fetih 48/10; Şuara 26/23.

³⁸ Bkz. Haydar Kaya, *Alevî Bektâşi*, s. 177-178. Ayrıca bkz. Al-İ İmrân 3/61; Ahzâb 33/57.

³⁹ A. Celaeddin Ulusoy, *Hünkâr-Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektâşi Yolu*, Hacibektâş 1986, s.187.

⁴⁰ Haydar Kaya, *Alevî-Bektâşi*, 127.

ilgili Kur'an ayetlerinin okunduğu⁴¹ İslâmiyetin bir yorumu olarak Aleviliğin; Cem, Dar, Semah, Musahiplik, İkrar, Tevhid gibi inanç kurumlarının temel dayanağının da Kur'an-ı Kerim ile Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin uygulamaları olduğu vurgulanır.⁴² Dede Baba B. Noyan'ın ifadesiyle Bektaşiler, "Kur'an-ı Kerim'in bütün emirlerine hakiki manalarıyla uyan kimselerdir."⁴³

Erkanın uygulanması esnasında da çeşitli ayetler ibadetin bir parçası olarak okunmaktadır.⁴⁴ Örneğin, İkrarda,⁴⁵ Musahiplerin görgüsünde,⁴⁶ Delil uyandırmada,⁴⁷ On iki hizmetin başlamasında⁴⁸ Kur'an-ı Kerim'den çeşitli ayetler okunmaktadır.⁴⁹

Bütün bunlarla birlikte Alevilik-Bektaşiliğin klasik kaynaklarından *Buyruk*'ta ele alınan 40 başlıktan 31'inde Kur'an'la ilişkisinden söz etmeksizin Kur'anî terimlerin geçtiği, 10 başlıkta Kur'an'dan bir veya birden fazla ayete yer verildiği 12 başlıkta da ismi zikredilmek sûretiyle Kur'an'a gönderme yapıldığı görülmektedir.⁵⁰

d) Kur'an-ı Kerim'in Anlam ve Yorumu (Tefsir ve Tevil)

Alevilik-Bektaşilikte Kur'an, bir zâhir bir de bâtın olmak üzere iki anlam düzeyine sahiptir. Asıl olan bâtın anlamıdır.⁵¹ Alevî inancında, Kuran'ın, emirleri, cezaları ve mükâfatları kapsayan dış anlamı (zahir yönü) Şeriatın karşılığıdır ve namaz, oruç, zekât, hac gibi yaptırımlardan oluşur. Bâtın yönün karşılığı ise hakikattir ve İslâmiyet'in insanda gerçekleşmek istediğini hedef alır. Hakikate ise Tarikat ve Marifet kapılarından ulaşılır.⁵² Dört kapıdan birincisini yani şeriatı aşmış olan Alevî-Bektaşî için zaten zahir anlamla ilgilenmek anlamsız ve gereksiz olmaktadır.

Alevî-Bektaşîliğe göre Kur'an-ı Kerim, yalnızca harflerden oluşan kelimeler ve cümleler topluluğu olmayıp özel bilgi ile anlaşılabilir ve dört şey içerir. Bunlar Cafer-i Sâdik'a isnad edilen görüşe göre;

1. Açıklanmış deyişler, ifadeler (ibareler)
2. İşâretler
3. Özel nitelikli, duyumsanabilen âlemin üzerinde bir başka âleme ilişkin gizli anlamlar, (letâif),
4. Yüce mânevî öğretiler (hakikatler) dir.⁵³

Ya da Kur'an; Dualar, Hz. Muhammed'in yol arkadaşlarına açıkladığı düz yazı biçimindeki bilgiler ve Muhammed'in yalnızca Hz. Ali'ye verdiği gizli bilgiler olmak üzere üç bölümden oluşur. Yazılı Kur'an Kur'an-ı Sâmit olarak, Kâmil insan olan Hz. Ali de Kur'an-ı Nâtik olarak adlandırılır.⁵⁴

⁴¹ A. Celaleddin Ulusoy, *Hünkâr*, s. 202. Bu törenler ve okunan ayetlerle ilgili olarak bkz. Haydar Kaya, *Alevî-Bektaşî*, s. 361-380.

⁴² İsmail Onarı, "Kerbela" (Faik Bulut' A Yanıtı), s. 203

⁴³ Bedri Noyan, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, s. 10.

⁴⁴ Bkz. A. Celaleddin Ulusoy, *Hünkâr*, s. 263 vd.; Kutluay Erdoğan, *Alevî-Bektaşî Gerçeği*, Alfa Yay, İstanbul 2000, s. 145.

⁴⁵ Bkz. Kutluay Erdoğan, *Alevîlik Bektaşîlik*, İletişim Yayınları (Cep Üni.), İstanbul, 1993, s. 52. s. 145. Ayrıca bkz. Fetih 48/10.

⁴⁶ Bkz. Kutluay Erdoğan, *Alevîlik Bektaşîlik*, s. 141-142. Ayrıca bkz. A'raf 7/23; Tevbe 9/119.

⁴⁷ Bkz. Kutluay Erdoğan, *Alevîlik Bektaşîlik*, s. 147. Ayrıca bkz. Nur 24/35.

⁴⁸ Bkz. Kutluay Erdoğan, *Alevîlik Bektaşîlik*, s. 153. Ayrıca bkz. Saffat 37/103-107.

⁴⁹ Erkanın uygulanması ve okunan ayetlerle ilgili geniş bilgi için bkz. A. Celaleddin Ulusoy, *Hünkâr*, s. 263 vd.

⁵⁰ İlyas Üzümlü, *Kültürel Kaynaklarına göre Alevîlik*, s. 50-54.

⁵¹ Reha Çamuroğlu, *Günümüz Alevîliğinin Sorunları*, Ant. Yay. İstanbul 1997, s. 116; Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, s. 32-33.

⁵² Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, s. 32-34.

⁵³ Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, s. 32.

⁵⁴ Ve İmâm 'Ali (Kerremallahü veche) hâfız-ı şerî vahyidir. Ve bir mahalde dahi buyurur ki, "ene Kelâmullahî'n-nâtik" S. Hüseyin Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân*, vr. 24b "ben âlim-i te'vil-i Kur'an ve cemî enbiyâya gelen kitabları bilici ve benem Tanrı 'ilmine râsîh yani her 'ilmi kemâ yenbağî bilici". Yani, "ben âlim-i te'vil-i Kur'an ve cemî enbiyâya gelen kitabları bilici ve benem Tanrı 'ilmine râsîh

Batınî yorumu, doğal olarak anlaşılması ve yorumlanması bakımından serbest bir hareket alanı oluşturmaktadır. Nitekim bu durum şöyle ifadelendirilmiştir:

Bir Anadolu (ya da Balkan) Alevisi, isterse Hz. Ali gibi namaz kılabilir, oruç tutabilir, Kur'an'ın her satırına harfiyen uyabilir, istemezse bütün bunları yapmaz. Çünkü onun için iman, o imanın biçiminde değil, özündedir.⁵⁵

Aleviliğin Kur'an'ı yorumlama konusundaki en belirgin özelliği ve onu Şia'dan ayıran temel özelliklerden biri, açık hükümlerini de yoruma tabi tutabilmesidir.⁵⁶ Kimi zaman bu şekilde son derece serbest ve batınî bir yoruma kapı aralayan ve bunu alâmet-i farika olarak takdim eden görüş öne çıkarken, kimi zaman da Hz. Peygamber'den Hz. Ali'ye intikal eden bâtin bilgisinin imam veya velî diyebileceğimiz kimselerin rehberliği olmaksızın doğru bir biçimde anlaşılamayacağı fikri ile karşılaşabilmektedir.⁵⁷ Bu durum, günümüz Alevi-Bektaşilerinin Kur'an'ı anlama ve yorumlama konusunda sahip oldukları farklı yaklaşımları ifade etmesi bakımından önemlidir.

Ayetlerin yorumlanmasında Ehl-i Beyt sevgisi ve ya Emevî karşıtlığının ya da tevellâ-teberrâ inancının izlerini görmek mümkündür. "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve özü-sözünü bir kişilerle beraber olun"⁵⁸ buyrulurken özü-sözünü bir kişiler ile Ehl-i Beyt kastedilirken, "on iki pınar"⁵⁹ ifadesiyle oniki imama işaret edilmiştir.⁶⁰ "Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden..."⁶¹ "Hani o verdikleri evvelki ahıt ve beyat ikrarlarını bozduklarından ötürü biz onları rahmetimizden çıkarıp lanet ettik..."⁶² ve "İsra sûresi"⁶³ ayetleri Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dahil veda haccında bey'at edip bey'atinden dönenler hakkındadır.

Sonuç itibarıyla Kur'an-ı Kerim konusunda Alevî-Bektaşî eserlerinde ortak noktanın "Kur'an-ı Kerim'in bâtin anlamına yönelmek" olduğu söylenebilir. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin yorumlanmasındaki kişisel yaklaşım veya batınî yorum geleneği ile, birbirinden farklı hatta, Kur'an'ın ruhu veya temel karakteri ile uzlaştırılmaz sonuçlar çıkarmak mümkün olmaktadır. Kanaatimizce bu durum, kitabî kültürün yerleşmediği dönemlerde tasavvufî kavram ve yorumların hakiki anlamlar olarak algılanmış olmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁴

Peygamber ve Sünnet Telakkileri

Peygamber telakkisine gelince⁶⁵, bütün Müslümanlar gibi Alevî-Bektaşîler de Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ve tasdik ederler.⁶⁶ Hz. Peygamber Aleviliğin ilk

yani her 'ilmi kemâ yenbağı bilici". S. Hüseyin Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân*, vr. 68b.

⁵⁵ Reha Çamuroğlu, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, s. 116.

⁵⁶ Reha Çamuroğlu, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, s. 63.

⁵⁷ Rıza Zelyüt, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 36-37.

⁵⁸ Tevbe 9/119.

⁵⁹ Bakara 2/60.

⁶⁰ Hasan Sevin, *Alevilik*, s. 55-56.

⁶¹ Tevbe 9/4.

⁶² Bkz. Halil Öztoprak, *Kur'an'da Hikmet ve İncilde Hakikat*, s. 176. Ayrıca bkz. Mâide5 /13.

⁶³ Bkz. Raşit Tannıkulu, *Ademi Fark Eden Allah'ı Bilir*, s. 121. Ayrıca bkz. İsrâ 17/7.

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz. Şaban Çiftçi, *Günümüz Alevî Bektaşî Kültüründe Hadis*, Isparta 2005, s. 16-26. (yayımlanmamış doktora tezi)

⁶⁵ Alevî-Bektaşîliğin Allah-Peygamber telakkisi konusunda tesbit ve değerlendirmeler için bkz. İlyas Üzümlü, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 28 vd.

⁶⁶ Cem (tarikât) ayininden önce abdest alırken: "Ben dînimî halis ettim. Her din-i bâtıldan 'udûl edip müslim olduğum halde Allah Teâlâ için ki semâvât ve arzı halk eyledi. Ben O'na bir şey işrâk idenlerden değilim: Allah Teâlâ cihedinden Rasûl ü Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem Sallallahu aleyhi vesellem Hazretleri ümmetlerini tasdik ve tezkibine şahid, rahmetini mujdeleyici ve azabından korkutucu ve izin u emriyle O'na ibadet ve Vahdaniyetini ikrara davet edici ve insanları zülûmât-ı cehâletten ihrâc için sirâc-ı munîr olan Kur'an-ı Kerim'le gönderilmiş olduğunu ikrar eyledim" denilir. Ahmed Rif'at Efendi, *Mirâtu'l-Mekâsid fi Def'i'l-Mefâsid*, İstanbul, 1293 (h.), s. 279. Benzer ifadeler için bkz. Feriştah zâde Abdulmecid İzzuddin, *Cavidanname*, Ter. Aşknâme-i ilâhî, s. 104-105

kaynağıdır⁶⁷ ve Hz. Muhammed'siz İslâmîyet'ten söz edilemez.⁶⁸ Alevilere göre, Peygamber ve onun kitabında dile getirilen görüşlerin amacı, insanı gerçek insan yapmaya yöneliktir.⁶⁹

Bunu mevcut Alevî-Bektâşî metinlerinden kolayca tespit etmek mümkündür. Özellikle nesir eserlerde Allah'a hamd ile başlayan mukaddimeler Rasûlullah'a (s.a) övgü ile devam eder.⁷⁰ Alevî-Bektaşî şairleri şiirlerinde "Allah'ı birleyerek, Muhammed ve Ali'yi anmakta; Allah'ı yaratıcı, Hz. Muhammed'i Nebi, Ali'yi Veli olarak tanımaktadırlar.⁷¹ Bir başka ifadeyle Alevî-Bektaşîlerde Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinin önemli ve mümtaz bir yeri vardır. Nitekim *Faziletname*, *Hadika* vb. eserler bu sevginin açık tezahürleridir. Bunlarla birlikte Alevî-Bektâşî sözlü ve yazılı literatüründe onların peygamber ve sünnet telakkisiyle ilgili önemli bilgilere yer verilmektedir.⁷² Hz. Peygamber'le ilgili inanışlarını şu başlıklar altında özetlemek mümkündür:

1. Alevî-Bektâşî yolunun esası sevgidir; bu sevgi Allah-Muhammed-Ali muhabbetiyle başlar ve birbirinden ayrılmaz.⁷³

2. İlahî kelâmı dile getiren Hz. Muhammed hak Peygamber,⁷⁴ dinin/vahyin tebliği ile görevlidir.⁷⁵

3. Hz. Peygamber bütün peygamberlerin önderidir.⁷⁶

4. Hz. Peygamber'in sözleri Allah'ın kelâmı gibi değerlidir.⁷⁷

5. Hz. Peygamber ahirette mü'minlerin şefaatisidir.⁷⁸

6. Hz. Peygamber (s.a) güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmiş,⁷⁹ son peygamberdir.⁸⁰

7. Hz. Peygamber âlemin yaratılış sebebi⁸¹, ilki⁸² ve diğer bütün şeriatları hükümsüz kılandır.⁸³

⁶⁷ Hüseyin Bal, "Karizmatik Otorite Ali ve Aleviler", s. 83.

⁶⁸ Cemel Şener, "Ali'siz Alevilik Olur Mu?" s. 9.

⁶⁹ Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 34.

⁷⁰ Hacı Bektaş, *Makâlât*'ına başlarken Allah'a hamd ettikten sonra "Ve dahi selam ve salavât ol peygamberler serverine ve mürseller ulusuna ve enbiyaların ve evliyâların mihterine olsun kim dükeli âlemi onun dostluğuna yarattı" Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, haz. E. Coşan, İstanbul Tsz., s. 1. Benzer ifadeler için bkz. Seyyid Hüseyin Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân*, Süleymaniye Ktb., Laleli 1496, v.1b-3a; *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, Yayınlayan Adil Ali Atalay, Can yayınları, İstanbul, 1993, s.11; Ahmed Rifat, s. 2.

⁷¹ Kutluay Erdoğan, *Alevilik Bektaşilik*, İletişim Yayınları (Cep Üni.), İstanbul, 1993, s. 52.

⁷² Bkz. M.Saffet Sarıkaya, "Alevî-Bektaşî Kültüründe Hz. Muhammed (SAV)", Isparta 2003; V.Kutlu Doğum Sempozyumu, 18-19 Nisan 2002 (Tebliğler), s. 110-119

⁷³ İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara 1998, II, 301; III, 111, 121, 187, 200; V, 90.

⁷⁴ İlgili ifadeler için bkz. İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, II, 49; Hüseyin Tuğçu, *Alevî-Bektaşî Kültüründe Şiirlerle Hz. Muhammed*, Genç Erenler Yayınları, Ankara, 1996, s. 7, 15

⁷⁵ Rıza Zelyut, *Alevilik*, 38; Hüseyin Bal, "Türkler Aleviler ve Ali", s. 97; Hasan Sevin, *Alevilik*, s. 14.

⁷⁶ Bkz. Yeminî, *Hz. Ali'nin Faziletname*, 6. baskı, çev., A. Altınkaş., İstanbul 1994, s. 22-23; Mirza Muhammed Naki, *Kumru (Kenzül-Mesaib)*, Yayınlayan Adil Ali Atalay, Can yayınları, İstanbul, 1992, s. 29. Burada Hz. Peygamber'le (s.a) ilgili olarak şu başlık altında bilgi verilmiştir: "Bütün Peygamberlerin Sonuncusu, Efendisi ve Kainatın Lideri Muhammed el-Mustafa (a.s) Hakkında."

⁷⁷ Ahmed Rifat, "Rasûlullah (s.a) Efendimiz hevây-ı nefis ile söz söylemeyip illâ vahy-i Hudâ buyururlardı" dedikten sonra "O havadan konuşmaz. O(na inen Kur'ân veya onun söylediği sözler) kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir." (Necm 53/3-4) ayetine yer vermiştir. Bkz., *Mirât*, s. 175. Ayrıca bkz. Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, III, 121, 128, 187; V, 65, 126, 188, 471, 690, 712.

⁷⁸ İlgili ifadeler için bkz. Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, II, 84, 181, 244, 436; V, 78-82, 543.

⁷⁹ Hasan Sevin, *Alevilik*, s. 11; Raşit Tannkulu, *Ademi Fark Eden Allah'ı Bilir*, s. 8, 18.

⁸⁰ İlgili ifadeler için Hatiboğlu Manzûm Makâlât Tercümesi (Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli ve Makâlât*, 2.baskı, Ankara 2002 içinde) s. 288-89; Mirza Muhammed Naki, *Kumru (Kenzül-Mesaib)*, s. 29; Bedri Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir*, Ant/Can Yayınları İstanbul, 1995, s. 9.

⁸¹ Bkz. Yeminî, *Hz. Ali'nin Faziletname*, s. 25; İbrahim Arslanoğlu, *Şah İsmail Hatayî ve Anadolu Hatayileri*, İstanbul 1992, s. 57-58; Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, III, 34, 87; V, 60, 87, 176. S. Hüseyin Gaybî, 116b. Nûr-i Muhammedî hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun*

8. Hz. Peygamber mucize ortaya koyan birisidir.⁸⁴

9. Hz. Peygamber'e inanmamak murdarlık (manevi kirlilik) ve hayvanlıkla eşdeğerdir; O'nu inkar edenler cehennemlidir.⁸⁵

10. Bütün Peygamberler günahsızdırlar.⁸⁶

Alevî-Bektâşî literatüründe dağınık olarak bulunan bu bilgilere göre; Alevî-Bektâşîlerin, peygambêrlîğın sübûtu, peygamberin dindeki konumu, görevi, ona uymanın gerekliliği ve ehemmiyeti, onun dinde hüküm koyma yetkisi, en üstün insan olması, şefaât etmesi, vahye muhatap olması, ahlak ve ahvalini benimseme ve uyma gibi konulardaki görüşlerinin Ehl-i Sünnet anlayışıyla,⁸⁷ âlemin yaratılış sebebi olması ve mucize ortaya koyan birisi olarak telakkî edilmesi noktasında ise bazı tasavvufî anlayışlarla örtüşüğü anlaşılmaktadır.

Sözlü ve yazılı Alevî-Bektâşî kaynaklarında, Hz. Muhammed'in (s.a), Kur'ân'da kendisine hitap edilen bir peygamber olmanın ötesinde, doğumundan itibaren bazı harikulâdelikleri beraberinde taşıyan ve ölünceye kadar da bu mucizelerle içi dışı yaşayan birisi olarak tasavvur edilmiştir.⁸⁸ Bu itibarla Rasûlullah'ın sünnetine uyma konusunda diğer Müslümanlardan farklı düşünmedikleri rahatlıkla söylenebilir.⁸⁹ Ancak sünnetin ne olduğu ve sünnet malzemesinin niteliği konusunda bilgi seviyelerine ve konuya bakış açlarına göre farklı tavırlar geliştirmişlerdir.

Sünnetin ne olduğu hususunda *Şerhu Hutbeti'l-Beyân* adlı eserde şu ifadeler yer almaktadır:

Nitekim kutb-u evliyâ 'Aliyyi Murtazâ bir mahalde buyurmuşdur: "Aleyküm sünnetullahi ve sünnetu rasulillahî ve sünnetu evliyâ". Yani, "sizin üzerinize olsun kim, Tanrı sünnetin tutasız ve dahi Rasûlünün sünnetin tutasız ve dahi evliyânın sünnetin tutasız." Sâmi'ler aytdılar, ve kîle; "mâ sünnetullah" Kâle: "Kitmânu's-sırrı". Ve kîle, "mâ sünnetu Rasûlillahî": Kâle: "el-Müdüâratü beyne'n-nâs". Kîle, "mâ sünnetu evliyâihî". Kâle: "İhtimâlu'l-ezâ 'ani'n-nâs". Yani aytdılar, "Tanrı sünneti

Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, Ankara 2000, 121-128.

⁸² "...Gerçekte ... yaratılmışların ilki sensin." Mirza Muhammed Nakî, *Kumru (Kenzül-Mesaib)*, s. 29. *Üveysilikten Bektaşîliğe Kitab-ı Cebbâr Kulu*, s. 30; Hüseyin Tuğçu, *Alevî-Bektâşî Kültüründe Şiirlerle Hz. Muhammed*, Genç Erenler Yayınları, Ankara, 1996, s. 89-91.

⁸³ Bedri Noyan, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, s. 9.

⁸⁴ İlgili ifadeler için bkz S. Hüseyin Gaybî, 73a-75a; Yemîni, *Hz. Ali'nin Fazilet-nâmesi*, 25-27; Özmen, *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi*, III, 73. Rivayet özetle şöyledir: Fatıma velâyet nûruna sahip bir erkek evlad istemektedir. Hz. Muhammed'in tavsiyesine uyarak çocuğunu Ka'be'nin Tanrısından ister ve Hz. Muhammed'e bağışlar, adetâ mucizevî bir hamilelikten sonra Hz. Ali dünyaya gelir ve Hz. Muhammed tarafından terbiye edilip yetiştirilir. Hz. Peygamber'in mi'raca çıkışında da bu şekilde anlatımlar bulunmaktadır. M.Saffet Sankaya, "Alevî-Bektâşî Kültüründe Hz. Muhammed (SAV)", s. 115. Hz. Peygamber'in mi'raca çıkışıyla ilgili menkıbevî anlatımlar için bkz. *Buyruk*, Haz. S. Aytekin, s. 7-12; *Buyruk*, Haz. Adil Ali Atalay, İstanbul, 1993, s. 13-23; Y. Ziya Yörükân "Anadolu Alevîleri Tahtacılar", *Darul Fünûn İlahiyat Fak. Mec.*, Sene 2, Sy. 8, 1928, s. 115-116.

⁸⁵ "Bir kimse peygamberi bilmeşe İslâm'ından lezzet almada, küfrden imânî temiz kalmadı." S. Hüseyin Gaybî, 38a. Benzer ifadeler için bkz. *Üveysilikten Bektaşîliğe Kitab-ı Cebbâr Kulu*, Sivas, 1997, Haz. Hasan Yüksel-Saim Savaş, s. 28. "Peygamber'e inanmayan murdardır. Gerçeklerden berfidir. Bilgiden, Bilgelikten uzaktır. Böyleleri insan biçiminde hayvandır. Onu bilmeyenler, Yaradan'ı ve yaratıklarını bilmezler." Yemîni, *Hz. Ali'nin Fazilet-nâmesi*, s. 23.

⁸⁶ *Tam Hüsnîye*, Haz Adil Ali Atalay, Can Yayınları, İstanbul 1994 (2. Baskı), s 55-56. Hatta burada veliler ve imamların da günahsız olduğu ifade edilmektedir.

⁸⁷ Ehl-i sünnet anlayışıyla ilgili olarak bkz. Taftazânî, *Serhu'l-Akâid* (Haz. Süleyman Uludağ) İstanbul, 1982, s. 293-304; S. Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul, 1997, s. 77-94

⁸⁸ Sünnî çevrelerde hâlâ daha çeşitli münasebetlerle okuduğumuz *Mevlîd*'de ifade edilen beyitlerin benzerlerine Alevî-Bektâşî metinlerinde tesadüf etmek pek de şaşırtıcı değildir. Bkz. Özmen, *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi*, II, 166; M.Saffet Sankaya, "Alevî-Bektâşî Kültüründe Hz. Muhammed (SAV)", s. 113

⁸⁹ "Bilhassa kavlen ve fi'len ve halen Rasûlullah'a itiba etmek" tavsiye edilmiştir. Bkz. Ahmed Rif'at, s. 119.

nedir, Murtazâ 'Ali (Radıyallahu 'anh) Tanrı sünneti ayıbları örtmekdir; ve dahi ayıtdılar, Rasûlün sünneti nedir, Murtazâ 'Ali ayıtdı, *Halk içinde hoşluk ile müdâra ile dirlik itmekdir*; ve dahi ayıtdılar, evliyâsının sünneti nedir Murtazâ 'Ali (Kerremallahu veche) ayıtdı, *Halkın cefasına tahammül itmekdir*.⁹⁰

*Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Ansiklopedisi*nde ise sünnet şöyle tarif edilmektedir:

1. Hz. Muhammed'in söz, davranış,uygulama ve onayları
2. Hz. Ali ve soyundan gelen imamların söz, davranış,uygulama ve onayları
3. Pir'e, mürşide itaat.⁹¹

tarif edilirken hadisin ise; "*Hz. Muhammed'in söz, davranış ve kişiliğine ilişkin olarak kendisinden ya da sahabe'den aktarılan bilgi*" olarak tarif edildiğini görmekteyiz.⁹² Diğer bir eserde sünnet; sözlük anlamı, iyi ahlak iyi huyu; Hz. Peygamber'in sözleri, onun kabul ettikleri ya da yapılmasını istedikleri⁹³ olarak hadis; "Hz. Peygamber'in Kur'an ayetlerini açıklar mahiyette söylediği değerli sözler"⁹⁴ olarak tanımlanmaktadır. Hadisi böyle tanımlayanlar olmakla birlikte günümüzde Alevîler hadislere göre hareket etmezler diyen bazı Alevîler de olmuştur. Bu anlayışa göre "Hiçbir Alevî, hadisleri kendine örnek almaz", "Hiçbir Alevî, -Alevî-Bektaşîliğin kaynaklarında hadise saygı gösteren anlayışın aksine- hadisleri örnek göstererek kendisine yön veremez", "Hiçbir Alevî, hadisleri örnek göstererek kendisi o düşüncenin peşine gitmediği gibi başkalarını da bu düşünceler doğrultusunda yönlendiremez." Belli ideolojik bakış açısıyla ifade edilen bu düşünceler Alevîlerin hadislere göre hareket edemeyeceğini ve hadislere göre hareket edenin Alevî olduğunu iddia edemeyeceğini, Alevîlik adına konuşup hareket edemeyeceğini ve bu kuralları Alevîliğin vazgeçilmez, değiştirilemez, aksi ileri sürülemez, reddedilemez olmazsa olmaz kurallardır, diyecek kadar ileri gidenler bile olmuştur. Hatta bu konuda yol gösterici kaynağın "Alevî Halk" olduğu söylenerek şunlar da ifade edilmiştir:

Bugün hiçbir Alevî hadisleri kendine rehber edinmez. Hadislerin Alevîlerin üzerinde hiçbir etkisi olmadığı gibi konusu da fazla geçmez. Zaten Alevîler hadislerden de anlamazlar. Ne olduğunu, kimin söylediğini, yazdığını bilmezler. Şimdi dönüp baktığımızda Alevîlik tarihte çağda çok büyük yol kat etmiştir. Özellikle cumhuriyette ve özellikle de 1960 ihtilalinden sonra Alevîler, ulaşılması çok zor olan bir yol kat etmişlerdir. Bu toplumla ne kadar övünülse azdır.⁹⁵

Bu ifadelerin Alevîliğin eski ve yeni, sözlü ve yazılı kaynaklarıyla uyduğuna söylemek zordur. Çünkü Alevîliğin eski ve yeni, sözlü ve yazılı kaynaklarında hadislere çokça yer verildiği veya işaret edildiği bir gerçektir.

Bunda şifahî geleneğe bağlı olarak tasavvufa örtüşen bir sünnet anlayışı yanında, sahip oldukları hadis kültürü etkindir. Ancak konuya farklı yaklaşan ve bir problem ortaya çıktığında hangi hadislere göre hüküm verileceği hususunda fikir yürütenler de yok değildir. Bu bağlamda *Buyruk'taki*⁹⁶ şu ifadeler hayli dikkat çekici ve eleştirel bir bakışın olduğunu da ortaya koymaktadır. "Bu nedenle kesin olmayan, belgelenmemiş hadislere göre hüküm verilmez. Arapça'da söz çoktur. Bunların Türkçe'ye çevrilmelerinde bir çok yanlış ortaya çıkar. Kesinlikle Kur'an'a göre karar vermek gerekir. Pir Tanrı'nın vekili sayılır. Ona bir emanet verilmiştir.

⁹⁰ S. Hüseyin Gaybî, vr. 104a.

⁹¹ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, Ant Yayınları, İstanbul 1993, s. 326.

⁹² Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, s. 150.

⁹³ Aziz Yalçın, *Yorum ve Açıklamalarla Makalat-ı Hacı Bektaşî Veli*, Der Yay., İst.,1993, s. 196.

⁹⁴ Bedri Noyan, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, s. 62.

⁹⁵ İsmail Metin, *Alevîliğin Anayasası*, Akyüz Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 185-186. Farklı yansımaları için bkz. Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Yön Yayınları, İstanbul, 1992, (6.Baskı), s. 239-243.

⁹⁶ Buyruk, haz. Fuat Bozkurt

Emanete hiyanet edilir mi?⁹⁷ "Gün olup da burada karşılığı verilmemiş bir sorun çıkarsa pir, onu Kur'ân ve hadislere göre çözümlemelidir."⁹⁸

Alevî ve Bektaşilikte Hz. Peygamber'in peygamberliği kabul ve tasdik edildiği, sözlü ve yazılı literatürlerinde hadislerin çokça kullanıldığı, hatta hadisi/sünnete dayandırılan en belirgin uygulamalar Cem, İkrar, Musahiplik, Tevellâ-Teberrâ olarak gösterilirken, bazı eserlerde On iki hizmet ve Düşkünlük hadis/sünnetle ilişkilendirilmektedir. Alevî-Bektaşiler genellikle hadislere, dört kapı ve kırk makamın açıklanması, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehl-i Beytin hayatları ve faziletleriyle ilgili metinler, merasimlerin çeşitli merhaleleri, tarikatta ilgili şekli unsurların sembolik izahlar, nasihatlar, çeşitli vesilelerle irad edilen sual ve cevap fasıllarında yer vermektedirler. Bu mahiyette Alevî ve Bektaşî kaynaklarda pek çok örnek bulunmaktadır:

"Şeriat sözlerim, tarikat fiillerim, hakikat halim, marifet halimin başı, fazilet dinim, muhabbet aslim, şevk bineğim, havf yoldaşım, ilim silahım, hilim arkadaşım, tevekkül hoşnutluğum, kanaat hazinem, sıdk konağım, yakın sığınağım, fakirlik diğer amellerime karşı övüncümdür."

"Ben bir gizli hazineydim, bilinmeyi istedim ve insanları yarattım."

"Ben yere ve göğe sığmadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım."

"Nefsini bilen Rabbini de bilir."

"Aliyi sevmek Allah'ın cennetine nail olmaktır."

"Ben ve Ali aynı nurdanız."

"Ey Ali etin etim, kanın kanım, cismim cismim, ruhun ruhumdur, canın benim canımdır."

"Kim ihlas ile 'Lâ ilâhe illallah' derse cennete girer" vb. hadisler yer almaktadır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda bu daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Buna etken olan unsurlar arasında Bektaşiler arasındaki ahlak ve benzeri konulardaki bazı adab ve erkanın hadis edebiyatından mülhem olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu eserlerde zannedildiği gibi sadece Şii kaynaklardaki hadislerin değil, Sünni kaynaklardaki hadislerinde kullanıldığını, asıl çerçeveyi tasavvufî anlayışın oluşturduğunu ve sûfi çevrelerde kullanılan hadis kültürünün Alevî-Bektaşî edebiyata da yansıdığını görmekteyiz. Hatta kendi dini tasavvurlarının şekillenmesinde hadislerin azımsanmayacak derece etkin olduğu söylenebilir. Ancak hadis rivayet tekniklerinin hadisçilerin rivayet tekniklerine uyduğunu söylemek zor olduğu gibi, senede yer vermeme ve manayla rivayet gibi bir çok yönden de hadisçilerden ayrılmaktadırlar. Bu durum onların literatürlerinde bolca zayıf ve mevzu rivayet bulunmasına neden olmuştur. Muhtemelen Alevî-Bektaşî kültürünün büyük ölçüde şifahi geleneğe dayanması bu duruma neden olan en etkin faktördür.

Sonuçta olarak Alevî-Bektaşikte Kur'ân, Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e nazil olmuş, içinde her ne bildirilmişse iman edilmesi gereken kutsal bir kitap olarak kabul edilmekte, yine Kur'ân Hz. Muhammed'in ağzından çıkarak yazılan Allah Kelamı veya Hz. Muhammed'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin onun sezgisel aklı tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması şeklinde de tanımlanmaktadır.

Peygamber telakkileri konusunda ise, bütün Müslümanlar gibi Alevî-Bektaşiler de Hz. Muhammed'in peygamberliği kabul ve tasdik ederler. Hz. Muhammed olmadan ve onun yolundan gitmeden İslâmiyet'ten söz edilemeyeceğini söylerler. Sözlü ve yazılı literatürlerinde Hz. Peygamber'in hadislerini çokça kullanmışlar, bir çok uygulamalarını hadislere dayandırmışlardır.

⁹⁷ Buyruk, haz. Fuat Bozkurt, 92. Burada söz konusu olan anlaşılmayan veya sahih olmayan hadisler olabilir. Ancak bu durumda Kur'ân'a arzdan bahsedilebilir.

⁹⁸ Buyruk, haz. Fuat Bozkurt, 146.